

२. रोज मातीत

■ कल्पना दुधाळ (१९७८) :

प्रसिद्ध कवयित्री. 'सिझर कर म्हणतेय माती', 'धग असतेच आसपास' हे कवितासंग्रह प्रकाशित. 'सिझर कर म्हणतेय माती' या पहिल्या कवितासंग्रहास महाराष्ट्र साहित्य परिषदेच्या 'कवी कुसुमाग्रज' पुरस्कारासह एकूण अठ्ठावीस पुरस्कारांनी व 'धग असतेच आसपास' या कवितासंग्रहास 'महाराष्ट्र फाउंडेशन'च्या पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले आहे.

रोज मातीत राब राब राबणाच्या शेतकरी महिलेचे मनोगत या कवितेतून व्यक्त झाले आहे. आपला स्वतःचा जीवच जणू मातीत रुजवावा इतक्या मनःपूर्वकतेने शेतकरी स्त्री जेव्हा शेतात लावणीसारखी कष्टाची कामे करते, तेव्हा कुठे शेतात गोंदणाच्या नक्षीसारखी हिरवाई फुलू लागते. आपल्या ओढगस्त संसाराला हातभार लावण्यासाठी उन्हातान्हाची पर्वा न करता शेतकरी महिला कांद्याच्या लावणीसारखी वा उसाच्या लागवडीसारखी अत्यंत कष्टाची कामे करत राहते. हिरवीगार दिसणारी शेती काही उगीच पिकत नाही, तर जेव्हा शेतकरी स्त्री रोज श्रम करून, मर मर मरून, सर्वस्व अर्पण करते, तेव्हा कुठे शेतात हिरवेगार पीक डोलू लागते. साध्या सरळ शब्दांतील ही गेय कविता ओळी-ओळीतून पुढे जाताना अंतःस्थ वेदनेमुळे काळजाला अधिकाधिक कशी भिडत जाते ते अनुभवूया.

सरी-वाफ्यात, कांदं लावते
बाई लावते
नाही कांदं ग, जीव लावते
बाई लावते
काळ्या आईला, हिरवं गोंदते
बाई गोंदते
रोज मातीत, मी ग नांदते
बाई नांदते

फुलं सोन्याची, झेंडू तोडते
बाई तोडते
नाही फुलं ग, देह तोडते
बाई तोडते
घरादाराला, तोरण बांधते
बाई बांधते
रोज मातीत, मी ग नांदते
बाई नांदते

ऊस लावते, बेणं दाबते
 बाई दाबते
 नाही बेणं ग, मन दाबते
 बाई दाबते
 कांड्या-कांड्यांनी, संसार सांधते
 बाई सांधते
 रोज मातीत, मी ग नांदते
 बाई नांदते

उन्हातान्हात, रोज मरते
 बाई मरते
 हिरवी होऊन, मागं उरते
 बाई उरते
 खोल विहिरीचं, पाणी शेंदते
 बाई शेंदते
 रोज मातीत, मी ग नांदते
 बाई नांदते

(सिझर कर म्हणतेय माती)

कृती

(?) (अ) कृती करा.

कवितेतील स्त्री करत असलेली विविध कामे

(आ) संदर्भानुसार योग्य जोड्या लावा.

‘अ’ गट

- (१) नाही कांदं ग, जीव लावते.
- (२) काळ्या आईला, हिरवं गोंदते.
- (३) हिरवी होऊन, मागं उरते

‘ब’ गट

- (अ) गोंदणाच्या हिरव्या नक्षीप्रमाणे शेत पिकाने सजवते.
- (आ) अतोनात कष्टानंतर हिरव्या समृद्धीच्या स्वरूपात शिल्लक राहते.
- (इ) स्वतःचा जीवच जणू कांद्याच्या रोपाच्या रूपात लावते.

(२) खालील ओळींचा अर्थ लिहा.

सरी-वाफ्यात, कांदं लावते
बाई लावते
नाही कांदं ग, जीव लावते
बाई लावते

(३) काव्यसौंदर्य.

- (अ) ‘काळ्या आईला, हिरवं गोंदते
बाई गोंदते’ या ओळींतील भावसौंदर्य स्पष्ट करा.
- (आ) ‘नाही बेणं ग, मन दाबते
बाई दाबते
कांड्या-कांड्यांनी, संसार सांधते
बाई सांधते’ या ओळींतील विचारसौंदर्य स्पष्ट करा.

(४) रसग्रहण.

खालील ओळींचे रसग्रहण करा.

उन्हातान्हात, रोज मरते
बाई मरते
हिरवी होऊन, मागं उरते
बाई उरते
खोल विहिरीचं, पाणी शेंदते
बाई शेंदते
रोज मातीत, मी ग नांदते
बाई नांदते

(५) अभिव्यक्ती.

- (अ) शेतकरी स्त्रियांच्या कष्टमय जीवनाचे वर्णन कवितेच्या आधारे लिहा.
- (आ) तुमच्या परिसरातील कष्टकरी स्त्रियांचे कुटुंबाच्या उदरनिर्वाहातील योगदान स्पष्ट करा.

उपक्रम :

- (अ) शेतकरी महिलेची मुलाखत घेण्यासाठी प्रश्नावली तयार करा.
- (आ) यू-ट्यूबवरील कवी विठ्ठल वाघ यांची ‘तिफण’ ही कविता ऐका.

● तोंडी परीक्षा.

- (अ) प्रस्तुत कवितेचे तालासुरात सादरीकरण करा.
- (आ) प्रस्तुत कवितेचा सारांश तुमच्या शब्दांत सांगा.